

В.А. Бортняк
кандидат юридичних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Юридична відповідальність як основна складова статусу народного обранця

Проблема юридичної відповідальності народних депутатів є актуальною не тільки в правовій науці, але й особливо гостро постає на практиці, що зумовлює проведення правової реформи в усіх сферах управління.

Проблема юридической ответственности народных депутатов является актуальной не только в правовой науке, но и особенно остро появляется на практике, что предопределяет проведение правовой реформы во всех сферах управления.

A problem of legal responsibility of deputies of people's is actual not only in legal science, but also especially sharply appears in practice, that predetermines realization of legal reform in all spheres of management.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, корупційне правопорушення, адміністративне правопорушення.

Постановка проблеми

Основною метою діяльності народного депутата, як представника українського народу у Верховній Раді, є реалізація положень Конституції та законів нашої держави. У своїй діяльності він зобов'язаний дотримуватися загально-визнаних норм моралі: завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватися від дій, заяв і вчинків, що компрометують його самого, виборців та парламент [1, с. 348]. Проте трапляються випадки, коли народні обранці чиняють правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз правової літератури засвідчує, що вивчення проблем юридичної відповідальності суб'єктів народного представництва, зокрема народних депутатів, знайшли відображення у працях відомих вчених, таких як: Д.М. Бахраха, Г.В. Васильєва, Л.В. Ковалю, Ю.М. Козлова, В.В. Лазарева, В.М. Манюхіна, Л.Л. Попова, М.С. Студенікіна, І.О. Тимченко, О.І. Щербака, О.М. Якуба та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В українському законодавстві сьогодні не врегульовано питання щодо визначення меж адміністративної відповідальності народного депутата за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією. З 1 січня 2011 року в Україні немає жодного документа, крім Кримінального кодексу, в сфері законодавства щодо боротьби з корупцією. На жаль, в жодному чинному нормативно-правовому акті не сформульовано поняття корупції та корупційних діянь, суб'єктів їх вчинення й розмір штрафних санкцій, а також відсутній правовий механізм притягнення народних депутатів до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Формулювання цілей статті

Мета запропонованої наукової публікації полягає в тому, щоб на основі аналізу сучасних досягнень юридичної науки, адміністративно-деліктного законодавства, практики застосування адміністративних стягнень за корупційні правопорушення суб'єктів народного представництва, провести теоретичний аналіз інституту юридичної відповідальності народних депутатів України за порушення антикорупційних приписів.

Автор ставить перед собою завдання дослідити особливості юридичної відповідальності народних депутатів України, а також запропонувати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правових норм, які регулюють досліджувані відносини, зокрема щодо вчинення народними обранцями адміністративних (корупційних) правопорушень.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняттям «юридична відповідальність» в енциклопедії іменується вид соціальної відповідальності, яка полягає в застосуванні до правопорушників передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. Вона являє собою правовідносини між державою в особі її органів і правопорушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками [2, с. 370]. С.Н. Братусь вважає, що відповідальність являє собою «виконання обов'язку на підставі державного чи прирівняного до нього громадського примусу» [3, с. 85].

Слушними, на наш погляд, є переконання І.Л. Бачило, С.В. Катрича про те, що відповідальність є необхідною завершальною ланкою того регулятора відносин в управлінні, яким є право. Без цього елемента правовий регулятор практично не здатний здійснювати свої функції, в тому числі й таку важливу, як організація. Відповідальність інтегрує усі інші елементи правового статусу і встановлює існування відхилень в процесі їх реалізації [4, с. 167]. На думку Ю.О. Тихомирова, принцип відповідальності є обов'язковим елементом правового становища службовця, який реалізує повноваження та приймає рішення [5, с. 81].

Адміністративна відповідальність регулюється багатьма нормативними актами різної юридичної сили, які в сукупності складають законодавство про адміністративні правопорушення. Це законодавство має завданням, відповідно до ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП), охорону суспільного ладу, власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого порядку управління, державного і громадського порядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі та гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [6].

Досліджуючи питання застосування адміністративної відповідальності до народних депутатів, слід наголосити, що хоча головною підставою притягнення до адміністративної відповідальності є наявність проступку, законодавством не визначено поняття адміністративного проступку, суб'єктом якого є народний депутат України.

Реальною підставою притягнення народного депутата до адміністративної відповідальності є вчинення ним адміністративного правопорушення, зокрема корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією. Адміністративним правопорушенням (корупційним порушенням) може бути тільки винне діяння, тобто свідомий, вольовий акт протиправної поведінки. Провина – це психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння і його шкідливих наслідків. У цьому визначенні виражається найважливіша підстава юридичної відповідаль-

ності – свобода волі індивіда як здатність приймати рішення із знанням справи і робити вчинки свідомо. Це припускає активний вплив людської свідомості і волі на навколишній світ, що саме по собі зумовлює відповідальність людини перед суспільством лише за винні вчинки [7, с. 118].

Затримання як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний і як адміністративно-процесуальний заходи, а також арешт (взяття під варту) як кримінально-процесуальний запобіжний захід і арешт як адміністративне стягнення за вчинене правопорушення можуть бути застосовані до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України. Затримання чи арешт народного депутата України можливі за згодою Верховної Ради України незалежно від наявності її згоди на притягнення цього народного депутата України до кримінальної відповідальності [8].

Згідно з рішенням Конституційного Суду від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 народний депутат може бути без згоди парламенту притягнутий до адміністративної відповідальності, якщо можливі запобіжні заходи чи стягнення за вчинене правопорушення не пов'язані із його затриманням чи арештом [9]. При застосуванні затримання як адміністративно-процесуального заходу і арешту як адміністративного стягнення за вчинене правопорушення згода Верховної Ради є обов'язковою. Однак вона не потрібна для накладання штрафних санкцій за корупційні діяння. Хоча нині взагалі відсутній правовий механізм притягнення народного обранця до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Спираючись на аналіз законодавства і доктринальні точки зору на генезис та сутність корупції, Ю.В. Мельник пропонує найбільш змістовне, на наш погляд, визначення корупційного правопорушення. Під таким він розуміє правопорушення, які досягають у неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, офіційно наданої їй влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (корупційні діяння), а також в інших діях, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм (інші діяння, пов'язані з корупцією [10, с. 79].

Чіткий перелік корупційних правопорушень, які є підставою для адміністративних стягнень у вигляді штрафів, було визначено в законах України «Про боротьбу з корупцією» [11] та «Про засади запобігання та протидії корупції» [12]. Однак на сьогодні ці нормативно-правові акти є не чинними на підставі Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» [13]. Цей закон відміняє дію чинних антикорупційних законів, не надаючи їм рівноцінної заміни. А тому залишаються незрегульованими питання меж адміністративної відповідальності народного депутата за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, поняття корупції та корупційних діянь, суб'єктів їх вчинення й розмір штрафних санкцій, а також правовий механізм притягнення народних депутатів до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Викладене вище свідчить про необхідність прийняття нового антикорупційного закону України, який би врегулював усі зазначені питання, відтак забезпечив би певну стабільність у застосуванні стягнень і тим самим сприяв би невідворотному виконанню відповідальності за правопорушення, здійснення принципу індивідуалізації відповідальності.

Варто зауважити, що притягнення народного депутата до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, є можливим тільки за умови, що вчинене ним діяння не містить складу злочину (п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгля-

ду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» [14]. Це положення відповідає нормі, закріпленій в ч. 2 ст. 9 КУпАП, де зазначено, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності».

Кримінальна відповідальність народного депутата, який відповідно до Закону «Про статус народного депутата України» [15] має перший ранг державного службовця, як і всіх державних службовців, настає за так звані злочини у сфері службової діяльності (ст. 364-370 Кримінального Кодексу України), які за характером та проявом порушень поділяються на три види: порушення повноважень; перевищення повноважень; вчинення акту, що входить до повноважень, але з метою, яку не передбачає закон.

Усі вони є загальними злочинами, які виділені в окрему групу не за об'єктом посягання, а за суб'єктом такого.

Висновки

Юридична відповідальність народного депутата являє собою неодмінно важливу складову його правового статусу. Без встановлення юридичної відповідальності за порушення юридичних обов'язків народного представника його статус був би юридично незабезпеченим та нестійким.

Адміністративна відповідальність народного депутата як спеціального суб'єкта – особи, що уповноважена представляти український народ у Верховній Раді та реалізовувати положення Конституції держави, передбачена діючим законодавством про адміністративні правопорушення, встановлюється за невиконання та неналежне виконання парламентарієм лише окремих обов'язків, що входять до його правового статусу, а саме: не вчиняти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Список використаних джерел

1. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник / О.Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.
2. Юридична енциклопедія : В 6 т. / [редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 4 : Н-П, 2002. – 720 с.
3. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве / С.Н. Братусь. – М. : Юриздат, 1947. – 364 с.
4. Шестаков С.В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.07 / Шестаков Сергій Володимирович. – Харків, 2003. – 202 с.
5. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе / Ю.А. Тихомиров. – М. : Мысль, 1984. – 223 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. За станом на 06.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №4. – Ст. 21. – (Бібліотека офіційних видань).
7. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.07 / Тучак Роман Миколайович. – Харків, 2007. – 226 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіцій-

не тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 № 12-рп/2003 // Урядовий кур'єр. – 16.07.2003. – № 129. – (Бібліотека офіційних видань).

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 // Урядовий кур'єр. – 02.05.2003. – № 37. – (Бібліотека офіційних видань).

10. Мельник Ю.В. Правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.07 / Мельник Юрій Віталійович. – К., 2006. – 187 с.

11. Про боротьбу з корупцією. Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР. За станом на 01.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 9. – Ст. 67. – (Бібліотека офіційних видань).

12. Про засади запобігання та протидії корупції. Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI. За станом на 05.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 20. – Ст. 205. – (Бібліотека офіційних видань).

13. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції. Закон України від 21.12.2010 № 2808-VI. За станом на 21.12.2010 р. // Голос України. – 05.01.2011. – № 1. – (Бібліотека офіційних видань).

14. Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р. № 13 «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією». Постанова Пленуму Верховного суду № 5 від 03.03.2000. За станом на 03.03.2000 р. – (Бібліотека офіційних видань).

15. Про статус народного депутата України. Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. За станом на 01.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 42. – Ст. 43. – (Бібліотека офіційних видань).